אונזער קולטור-אַרבייט.

די קולטור-אַרבייט איז ביי אונז, יודען, שטענדיג געשטאַנען אויפ׳ן ערשטען אָרט. דאָס פאָלק האָט איהר געשענקט זיין גרעסטע אויפמערקזאַמקייט. דאָס יודישע פאָלק האָט זיין עקזיסטענץ פערבינדען מיט זיין קולטור אויף אַזוי פיל, אַז עס האָט אַרויסגעוויזען אַ געוואַלדיגען צופּאַסונגס-כח צו די פערשידענסטע תנאים פון זיין היסטאָרישען לעבען. עס האָבען זיך ביי איהם אויסגעאַרבייט בעזונדערע, אייגענאַרטיגע פאָרמען פון קולטור-לעבען, קולטור-שאַפען און פאָלקס-בילדונג.

יעדער האָט זיך גערעכענט מסוגל צו ווערען אַ מלמד, יעדע דירה האָט געקאָנט פערוואַנדעלט ווערען אין אַ „חדר״, און יעדער שטוב האָט מען געקאָנט איינאָרדנען אַ מנין, יעדע שול איז געווען אַ מקום תורה, אַ בית-המדרש. דער בית-המדרש איז געווען נישט נאָר אַ מקום תפלה, נאָר אויך אַן אָרט פון לערנען. אין בית-המדרש לערנען אַלע: די וואָס קאָנען אַליין, לערנען אַליין, די וואָס קאָנען נישט, זיצען ביי די גרויסע טישען און הערען ווי מען לערנט פאַר זיי.

אַזעלכע איינפאַכע פאָרמען פון דעם קולטור-לעבען און פאָלקס-בילדונג האָבען געשאַפען די מעגליכקייט איינצואָרדנען די קולטור-אַרבייט אומעדום און צו יעדער צייט.

די דאָזיגע טראַדיציאָנס-פאָרמען הויבען אָבער אָן אָפּצולעבען. זיי זענען געווען גילטיג נאָר דאַן, ווען אַלע פאָרמען און בעדינגונגען פון אונזער גאַנצען לעבען זענען נאָך געווען איינפאַך, נישט קאָמפּליצירט; זיי זענען געווען צוגעפּאַסט צו יענער צייט, ווען עס איז נאָך געווען מעגליך זיך אויסצולעבען נאָר אין דער יודישער גאַס, ווען יודען האָבען נאָך געקאָנט נישט האָבען קיין שום שייכות צו דער אַרומיגער קולטורעלער סביבה פון די „אומות העולם״.

זיי מוזען שוין אָבער פערלירען זייער קראַפט אין אַ צייט, ווען

21

דער יוד הויבט שוין אָן זיך אַרויסצורייסען אויף דער ברייטער וועלט; ווען ער מוז זיך אָנהויבען צופּאַסען צו נייע לעבענס- און קולטור-פאָרמען, ווען דאָס לעבען אַליין הויבט-אָן צו פאָדערען פון יעדען איינציגען אַן׳-אַלגעמיינע בילדונג.

און ביסלעכווייז, פערשטעהט זיך, דורך אַ לאַנגען קאַמף, ווערט בערעכטיגט ביי יודען די נויטיגקייט פון אַלגעמיינער בילדונג פאַר יודישע קינדער, עס ווערט אויך בערעכטיגט די עקזיסטענץ פון אַלגעמיינע שולען אין דער יודישער גאַס.

די ביז-איצטיגע, אָנגענומענע פאָרמען ווייזען זיך אויס פאַר אָבּ-געלעבטע. דער געדאַנק, אַז יעדע שטוב קאָן זיין אַנ׳אָרט פאַר אַ „חדר", און יעדער יוד איז פעהיג צו זיין אַ מלמד, האַלט שוין איצט ביי קיינעם נישט אויס קיין קריטיק. דער פריהערדיגער קולטורעלער אינהאַלט קאָן שוין אויך נישט בעפריעדיגען די איצטיגע לעבענס-פאָדערונגען.

אפילו אין די אָבגעשטאַנענסטע יודישע קרייזען איז שוין דורכ-געדרונגען דער געדאַנק, אַז אַ לעהרער מוז האָבען אַ געוויסע ספּעציעלע פאָרבערייטונג, אויסער זיין אַלגעמיינער בילדונג. עס הויבט שוין אָן ווערען פערשטענדליך, אויף וויפיעל עס זענען נויטיג לעהרער-סעמינאַ-רען און קורסען אויף מחנך צו זיין לעהרערס. עס קריגט ביים עולם אַנ׳אַלגעמיינע הסכמה די שול-גראַדאַציע מיט איהרע ספּעציפישע פאָדע-רונגען. די גאַס אונטערשיידעט שוין פון אַ גן-ילדים ביז אַ פאָלקס-שול און די לעצטע פון אַ מיטעל-שולע. מיט איין וואָרט: אונזער עולם הויבט-אָן איבערצוגעהן צו די הייַנטוועלטיגע פאָרמען פונ׳ם אַלגעמיינעם קולטור-לעבען.

פּריוואַטע און געזעלשאַפטליכע שול-בויאונג.

די נייע קולטור-פאָרמען שטעלען פאַר אינז אַרויס נייע פראַגען אין דער שול-אָרגאַניזאַציע.

אויב עס פאָדערט זיך אַ לעהרער מיט אַ ספּעציעלער פאָרבערייטונג, טאָ ווער זאָל זיך מיט דעם בעשעפטיגען? ווער זאָל אָט די לעהרער=סעמינאַריומס גרינדען? אויב די שולע דאַרף געגרינדעט ווערען אויף פּעדאַגאָגישע יסודות — טאָ ווער זאָל זיך מיט דעם בעשעפטיגען?

ביז איצט, זעהען מיר, עקזיסטירען נאָך פּריוואַטע חדרים און פּריוואַטע פאָלקס= און מיטעל=שולען.

צי קאָנען די פּריוואַטע שולען בעפרידיגען די אַלע געזעלשאַפטליכע און פּעדאַגאָגישע פאָדערונגען, וואָס ווערען איצט אַרויסגעשטעלט?

צי קאָנען זיי ווערען דער ערציהונגס=אינסטיטוט, וועלכער זאָל באמת ערציהען אַ קערפּערליך און גייסטיג ענטוויקעלטע יוגענד?

אַריינטראַכטענדיג זיך אין דער פראַגע ווי געהעריג, מוז מען קומען צום בעשלוס, אַז אַזאַ ערציהעריש=פּעדאַגאָגישע אויפגאַבע, אין אמת'ן זין פון וואָרט, איז נישט לויט דעם כח פון **אַ פּריוואַטער שול=אונטערנעהמונג.**

די פּריוואַטע שולען האָבען יעצט אַ כאַראַקטער פון קאַפּיטאַליסטישע אונטערנעהמונגען. אַזעלכע קאַפּיטאַליסטישע אונטערנעהמונגען, וואָס ווערען געגרינדעט פון איינצעלנע פּערזאָנען צוליב פּערזענליכע צוועקען, שטרעבען, קודם=כל, צו בערעכטיגען די קאַפּיטאַלען, וואָס די אונטערנעהמער לעגען אין זיי אַריין. קומען צו יחידים=אונטערנעהמער מיט גרויסע ערציהערישע און פּעדאַגאָגישע פאָדערונגען, הייסט, זיך לעכערליך מאַכען אין די אייגענע אויגען.

אַזעלכע שולען קאָנען אויך נישט בעפרידיגען דעם גרויסען המון. נאָר פאַר רייכע און פערמעגליכע ווערען אַזעלכע שולען געבויט. די רייכע און פערמעגליכע „מאַכען זיך שבת פאַר זיך", בעזאָרגענדיג נאָר זייערע קינדער, פערגעסענדיג דערביי, אַז מיט דעם לאָזען זיי איבער דעם גרויסען המון אויף הפקר. פאַר דעם גרויסען המון, האַלטען זיי, איז גענוג אַן אָבגעלעבטע „תלמוד=תורה" מיט אַ קאַליקע אַ מלמד. דאָס קאָסט דאָך ביליג און מיט אַ פאָר הונדערט מאַרק קומט מען אָב דעם חוב.

פון אַלגעמיין נאַציאָנאַלען און געזעלשאַפטליכען שטאַנדפּונקט

איז דאָס אָבער אַ פערברעכען, ווייל אין ערציהונג און בילדונג נייטיגט זיך דאָס גאַנצע פאָלק.

מען דאַרף אויך נישט פערגעסען, אַז די אַלערליי לעהרער-קורסען און לעהרער-סעמינאַרען ווערען געגרינדעט און אויסגעהאַלטען פון געזעלשאַפטליכע אָרגאַניזאַציעס, און עס קומט-אויס, אַז די אַלע געזעלשאַפטליכע אָרגאַניזאַציעס פערזאָרגען מיט גוטע לעהרער און ערציהער די פערמעגליכע יחידים און נישט דעם גרויסען המון. די אָרימע יודישע מאַסען וועלען נישט אימשטאַנד אויסצוהאַלטען קיין גוטע לעהרער און זיי, די לעהרער, מוזען דאַרום געהן אין דער פריוואַטער שול, וועלכע איז סוף-כל-סוף אַ קאַפּיטאַליסטישע אונטערנעהמונג. מענשען, וואָס געבען זיך אָפּ אַ דין-וחשבון פון דעם אמת׳ן מצב פון אונזער פאָלקס-בילדונג און ערציהונג, מוזען מודה-זיין אָן דעם פרינציפּ, אַז די שול דאַרף זיין אַ מלוכה= אָדער געזעלשאַפטליכע שול.

נאָר אַ מלוכה= אָדער געזעלשאַפטליכע קראַפט האָט די מעגליכקייט (פערשטעהט זיך, ביי אַן׳אַלגעמיינער הסכמה פונ׳ם פאָלק) איינאָרדנען אמת׳ע, ריכטיגע אינסטיטוציעס פון פאָלקס-בילדונג און פאָלקס-ערציהונג;

נאָר אַ ריכטיגע, געזונדע קולטור-אָרגאַניזאַציע, וועלכע ווערט געשטיצט פון די ברייטע שיכטען פון פאָלק, קאָן בעפרידיגען די פּעדאַגאָגישע און ערציהערישע פאָדערונגען פון היינטיגער צייט און קאָן דינען די נאַציאָנאַלע אינטערעסען פון גאַנצען פאָלק.

דער הדר.

ווען מיר קומען צום בעשלוס, אַז ערציהונגס= און בילדונגס-אינסטיטוציעס דאַרפען און קאָנען געגרינדעט און אויסגעהאַלטען ווערען. נאָר דורך דער מלוכה און דורך געזעלשאַפטליכע אָרגאַניזאַציעס, שטעלט זיך ערשט אַרויס די פראַגע, וועלכע שולען דאַרפען מיר גרינדען און וואָס פאַר אַ פאָרמען דאַרף אָננעהמען אונזער יודישע קולטור-אַרבייט?

עס מוזען דאַרום בעטראַכט ווערען די אַלע עקזיסטירענדע בילדונגס=

אין ערציהונגס־אינסטיטוציעס, כדי פעסטצושטעלען, וועלכע פון זיי ענטשפרעכען די נאציאנאלע, געזעלשאפטליכע און פעדאגאגישע פאדערונגען.

און אט, ווען מיר וועלען צוגעהן צום חדר מיט א ערנסטען מאסשטאב, אהן פאלעמיק און אהן איבעריגער היץ, וועלען מיר מוזען מודה זיין, אז ער האט אבגעלעבט זיין צייט, און אז ביי היינטיגע לעבענס־תנאים, האט ער שוין נישט קיין זכות־הקיום.

ווער זענען די אנהענגער פון׳ם חדר? דאס זענען מייסטענס ארטאדאקסען, וואס ווילען באמת ערציהען א פרומען דור; א גרויסער המון, וועלכער איז אליין נישט פרום, נאר ער וויל דאך זיינע קינדער ערציהען אין יודישען טראדיציאנס־גייסט, און אויך אזעלכע, וואס האלטען, אז דער חדר דארף רעפארמירט ווערען, נאר ער דארף זיין אנ׳ארט פאר תורה, פאר יודישער וויסענשאפט.

צי האט די מעגליכקייט דער חדר צו ערציהען א רעליגיעזען יודען? ניין! און די, וואס בעהויפטען, אז יא, פעררופען זיך אויפ׳ן עבר, און האבען דערביי א גרויסען טעות.

זעהר ריכטיג איז די הנחה, אז דער חדר האט געהאט א גרויסע היסטארישע בעדייטונג. ער ווערט, אבער, איבערגעשאצט אפילו אין זיין עבר, בפרט ביי די איצטיגע תנאים.

די חסידים פון׳ם חדר פערגעסען איין זאך: אז נישט דער חדר איז געווען דער צענטראלער פונקט פון אונזער קולטור־לעבען, נאר דער בית־המדרש און די פאמיליע.

די היים, די פאמיליע, דאס איז געווען א רעליגיעזער און מאראלישער אינסטיטוט, וואו פון ערשטען טאג פון קינדס־געבורט איז ער שוין געווען איינגעהילט אין א רעליגיעזען טלית.

עס האט זיך אויסגעבילדעט די בעוואוסטע לעגענדע וועגען דאס אידעאלע קינד, וואס מאכט א ברכה „שהכל” איבער דער מילך פון דער מאמעס ברוסט.

עס איז פאר׳ן קינד געעפענט געווארען א קוואל פון רעליגיעז־גייסטיגע ערשיינונגען. דעם מאמענס שטענדיגע תפלות, מיט זייערע

הייליגע נגונים, דער מאַמעס פרומע איבערלעבונגען מיט זייער שטאַר־קער ווירקונג, ·דער מאַמעס ליכט־בענשען, דער יודישער שבת מיט זיין גייסטיגער אַטמאָספערע, מיט זיינע פיעל־פאַרביגע נגונים, די יודישע ימים טובים, די ימים הנוראים, — דאָס אַלץ איז געווען אַ קוואַל פון ליכטיגע, שעפערישע איבערלעבונגען ביים קינד.

דער בית־המדרש, דאָס איז דאָך אַ אונענדליכקייט, פון וואַנען עס האָט אַרויסגעפלאָסען קולטור און יודישע בילדונג. דאָרטען האָבען זיך געהערט די האַרציגע יודישע תפלות דריי מאָל אַ טאָג.

דאָרטען זענען געזעסען שענע יודען מיט טיעף־פער׳חלומ׳טע אויגען און האָבען געלערנט תורה מיט אַ גוואַלדיגען שענעם אָריגינעלען נגון; דאָרטען איז זיך צונויפגעקומען דאָס פאָלק און איז זיך געזעסען ביי די לאַנגע טישען אין מעריב, דרום און צפון זייט און האָבען געהערט משניות, עין־יעקב, די פרשה חומש מיט רש״י פון פערשידענע בני־תורה, וועלכע האָבען פאַר׳ן פאָלק געעפענט דעם קוואַל פון ליכט און יראת שמים; דאָרטען זענען געווען די בעוואוסטע פאָלקס־טריבונען, מגידים און דרשנים, וועלכע האָבען מיט זייער גרויסער רעדנערס־קראַפט געוועקט דעם פאָלקס־גייסט, און געבראַכט איהם צו אַ גרויסען גייסטיגען, רעליגיעזען עקסטאַז, דאָרטען פלעגען די וואַנדערנדע פאָלקס־חזנים אויס־דריקען די אַלע פאָלקס־איבערלעבונגען אין זייערע האַרציגע תפלות־געזאַנגען. דאָרטען זענען געגרינדעט געוואָרען אַלערליי קולטור־ און צדקה־חברות; די אַלע חברות ש״ס, משניות און תהלים, די חברה קדישא און גמילות חסדים א. ד. ג. — דאָס אַלץ פלעגט געגרינדעט ווערען אין טעטיג זיין א י ן און אַרום דעם בית־המדרש.

דאָ איז געווען דער גרויסער צענטער פאַר אַלע געקומענע, רייכע און אָרימע. דאָ האָט מען בעזאָרגט די אָרימע לייט, פון דאַנען האָבען בעלי־בתים זיי גענומען אויף שבת. מיט איין וואָרט: דער בית־המדרש איז געווען אַ אונענדליכער קוואַל פון גרויסער, אַלזייטיגער קולטור און געזעלשאַפטליכער שאַפונג.

אָט די צוויי גייסטיגע קוואַלען האָבען אַרום זיך געשאַפען אַ גייסטיגע אַטמאָספערע, און דאָס האָט אויך געשאַפען דעם חדר, דעם

אינסטיטוט, וועלכער האָט אויך פאָרטגעזעצט די וויַטערדיגע ענטוויקלונג פון די צוויי גייסטיגע קוואַלען.

די אַלע למודים אין חדר זענען געווען אָנגעטהון אין אַ לעגענ־דאַרער פאָרם; ארץ ישראל, די אָבות, דער באַרג סיני, משה רבנו, אליהו הנביא, די תנאים, רש״י, דאָס זענען געווען אַלץ נאָהנטע און האַרציגע נעמען, ווענען זיי האָט דאָס קינד געהערט אונצאָהליגע מאָל אין שטוב, און נאָכמעהר אין בית־המדרש פון די אַלערליי מגידים און דרשנים, פון דעם בין מנחה למעריב׳דיגען לערנען, צו וועלכען מען פלעגט זיך גאַנץ אָפט צוהערען.

דער עצם למוד איז געווען אַ אונגעהויערע פאָדערונג פון דער פאַמיליע. דער טאַטע און די מאַמע, די פעטערס און די מומעס, דער זיידע און די באָבע, אַלע זענען זיי געשטאַנען אויף דער וואַך פון דעם קינד׳ס ענטוויקלונג.

דער מלמד איז געווען אויך אַ יוד אַ ירא שמים, אַ בן תורה, וועלכער האָט ממלא־געווען באמונה זיין חוב, צו לערנען תורה זיינע תלמידים. ער, צוזאַמען מיט זיין גאַנצער סביבה, האָבען געהאַט איין יניקה, האָבען געשעפּט פון איין קולטורעלען קוואַל, און עס איז ממילא געשאַפען געוואָרען אַן אַלגעמיינע האַרמאָניע, פון וועלכער דער חדר האָט אויסגעפיהרט איין טייל און נישט דוקא דעם גרעסטען.

און אַ ווילדען טעות בעגעהען אַלזאָ די יעניגע, וועלכע שרייבען־צו דעם חדר די גאַנצע ערציהערישע השפּעה, פערגעסענדיג דערביי די הויפּט־פאַקטאָרען פון דער גייסטיגער רעליגיעזער און מאָראַלישער ערציהונג.

וואָס איז פון דעם אַלעמען געבליבען? די יודישע פאַמיליע האָט לחלוטין איבערגעביטען איהר צורה און איהר תוכן. דאָס עקאָנאָמישע לעבען איז געוואָרען זעהר קאָמפּליצירט. אפילו אין דעם שטרענג־אָרטאָדאָקסישען הויז האָבען די מסחר־געשפּרעכען פערנומען דעם אָרט פון דברי־תורה. אויף דברי־תורה איז היינט קיין צייט נישטאָ ביי קיינעם.

עס הערען זיך נישט אין דעם יודישען הויז די שענע יודישע נגונים, עס פעהלט די אמת׳ע שבת־נשמה, עס איז נישטאָ קיין תורה לשמה, אויף אַלץ ליגט דער שטעמפּעל פון תכלית. די יודישע מאַמע

חלום׳ט מעהרער וועגען אַ שענעם מלבוש ווי וועגען דעם, אַז „איהרע קינדערס אויגען זאָלען אין תורה לייכטען"; אין מעהרסטענטהיילס הייזער פערברענגט מען זעהר אַ סך צייט אין קאָרטען שפּיעלען, און די קינדער נעהמען אין דעם, אויף אַזאַ אָדער אַנדער אופן, אַנ׳אָנטהייל; דער יודישער טיש האָט אויפגעהערט זיין אַ „מזבח אשר לפני ד׳", וואו דער עיקר איז לויבען גאָט און זאָגען תורה; עס איז נישטאָ דער שטענדיגער אורח ביים טיש, עס איז נישטאָ דער אָרימאַן אויף שבת, אָהן וועלכען אַ בעל־הבית איז נישט געגאַנגען שבת צום טיש.

מיט איין וואָרט, די שטוב, די פאַמיליע איז אָרים געוואָרען, זי איז געוואָרען וואָכעדיג, געשעפטליך און תכלית׳דיג.

דער בית־המדרש איז געוואָרען אַ בית־תפלה, מען קומט אין איהם אָבדאַוונען, און דאָס אויך נישט אַלע טאָג. אפילו שבת קומען אויך דאַוונען הויפּטזעכליך עלטערע יודען.

דער עצם דאַוונען האָט אויך פערלאָרען זיינע התלהבות, זיין געשמאַק; עס פעהלט אין איהם דער אמת׳ער נשמה־נגון, ווייל דער מתפלל אַליין קומט אין בית־המדרש אַ וואָכעדיגער, אָהן עקסטאַז. ער איז נאָר מקיים אַ דין פון שלחן ערוך און נישט מעהר.

אויב אַמאָל איז ביי יודען געווען דער בית־המדרש אַ היים, וואו ער האָט זיך שטענדיג געפונען, וואו ער האָט געדאַווענט דריי מאָל אַ טאָג, וואו ער האָט געלערנט און גע׳דבק׳עט, וואו ער האָט געפיהרט זיינע קהל׳שע געשעפטען, איז ער היינט ביי איהם אַ גאַסט־הויז אויף זעהר אַ קליינער ווייל. אין בעסטען פאַל קומט ער אַליין אין שול משבת לשבת. די קינדער געהען שוין כמעט נישט, אַלעמפאַלס, נישט אַלע זענען אין שול אפילו שבת.

די געשמאַקע און זיסע יודישע אָריגינעלע נגונים הערען זיך אַלץ זעלטענער און דער גרויסער „עולם" שפּייזט זיך נישט מיט זיי.

דער גרויסער המון פּיהלט אינסטינקטיוו, ווי אָרים מען איז געוואָרען, ער אָנערקענט זיך הילפלאָז בנוגע צו דער מעגליכקייט געבען זיינע קינדער גייסטיגע שפּייז און ער כאַפּט זיך אָן פאַר אַ שטרוי, ער האַלט זיך אָן פאַר׳ן תהר, וועלכער דאַרף איהם אויסלעזען פון זיין אָרימקייט און הילפלאָזיגקייט.

ער לעגט=אַרויף אויפ'ן חדר די גאַנצע לאַסט, וועלכע ער אַליין איז נישט בכוח צו טראָגען, און וויל זיך איינשמועסען, אַז דער חדר קען יעצט שאַפען דאָס, וואָס עס פלעגט פריהער געשאַפען ווערען דורך דער פאַמיליע און דעם בית=המדרש.

און דאַבײַ האָט מען אַזאַ ווילדען טעות און מען גלויבט, אָדער מען מאַכט זיך גלויבען, אַז דער חדר איז באמת אַ כל יכל, און אַז ער האָט טאַקע די מעגליכקייט צו בעווייזען נסים און נפלאות.

לעבענדיג אין אַזאַ ווילדען טעות, זעהט מען נישט, ווי דער חדר האָט אַבסאָלוט באַנקראָטירט אַלס אַ רעליגיעזע ערציהונגס=אַנשטאַלט.

דער מלמד איז אויך אַ מיטגליעד פון דער הײַנטיגער געזעלשאַפט, און וועלכער ער לעבט, ער מאַכט אַ חדר נישט צוליעב עולם=הבא, נאָר טאַקע צוליעב עולם הזה. דאָס איז בײַ איהם אַ געשעפט, ווי אַלע געשעפטען. ווען ער וואָלט געווען אַ פעדאַגאָג אַ פאַכמאַן, מיט אַ ספּעציעלער פאָרבערייטונג, וואָלט ער, אויב נישט אינגאַנצען, דאָך טײלווײַז בעפרידיגט די פעדאַגאָגיש=ערציהערישע פאָדערונגען, נאָר אַזוי ווי ער איז פעדאַגאָגיש להלוטין אומפעהיג, און אָנשטאָט אַ חדר פון 8–10 קינדער, וועלכע ער האָט אַמאָל געהאַט בײַ זיך, נעהמט ער הײַנט הונדערטער קינדער, און ער האָט שוין „קלאַסען" מיט בעזונדערע „אונטער=מלמדים", און ער איז שוין אַ „דירעקטאָר" פון אַ גרויסער ערציהונגס=אַנשטאַלט, פערשטעהט זיך, אַז דאָ בעגראָבט ער די זאַך אינגאַנצען. ווײַל אויב מיט 10 קינדער האָט ער זיך נאָך געקאָנט ווי=עס=איז אַנ'עצה געבען, איז ער בײַ אַזאַ שול=פיהרונג, וואו עס פאָדערט זיך אַ ספּעציעלע הכנה און אַ געוויסע אינטעליגענץ, געוויס אונבעהאָלפען און זיין גאַנצע אַרבייט געהט אַריין אין אַ געוויסער מעכאַניזאַציע: מען לערנט אויס עברי, מען לערנט אויס פערטייטשען אַ פרשה חומש, מען „בעאַרבייט" אַזוי, אַז עס זאָל לאָזען הויך אין די אויגען, און מען זאָל קאָנען מיט ריין אויסגע'חזר'טע מעכאַנישע קענטעניש פערדעקען די גייסטיגע עם הארצות, און קולטורעלע אָרימקייט. און אַזוי אַרום פאַלט אָב די האָפנונג פון די, וועלכע ווילען זעהן אינ'ם חדר אַנ'אָרט פאַר רעליגיעזער ערציהונג און פאַר תורה לערנען. ווײַל,

אַ חוּץ דעם, וואָס תּורה לערנען קען דער, וועלכער איז אַליין בעגייסטערט פֿון איהר, און שטעלט זיך אַלס ציעל אַנדערע צו בעגייסטערן. דאַרף מען פּשוט קאָנען איינאָרדנען אַזוי דעם חדר, אַז מען זאָל דאָרט קאָנען לערנען, און דערצו פֿאָדערט זיך פּעדאַגאָגישע פֿאָרבערייטונג. דערווייל ווערט דאָס ביסעל וואָס מען גיט דעם קינד, אַריינגעבראַכט אין איהם מיט עקזעקוציאָנס־מיטלען, די לייב־שטראָף הערשט אין חדר, ווי אין אַמאָ־ליגע צייטען, און די דאָזיגע מעטאָדע האָט אויך עפּעס צו זאָגען; מיט פּעטש און קולאַקעס קאָן מען קיין ליבע נישט אַרויסרופען צו דער תּורה, און קיין אַנדערע מיטלען האָט נישט דער מלמד, וועלכער איז נישט צוגעגרייט דערצו, און פֿאַר וועלכען דער חדר איז נישט מעהר, ווי אַ „קרדום לחפּור בו״.

דער חדר קאָן היינט אַלזאָ נישט בעפֿרידיגען נישט דעם גרויסען המון, וועלכער געהט נאָך מיט דעם אויסגעטראָטענעם וועג, און וויל, אַז דער חדר זאָל „וויזען קונצען״, און געבען דאָס, וואָס די פֿאַמיליע און דער בית־המדרש האָבען געדאַרפֿט געבען, ער קאָן נישט בעפֿרידי־גען אויך מהאי טעמא די אָרטאָדאָקסישע יודען, ביי וועמען עס איז אויך 90 פּראָצענט פֿון גייסטיגען באַגאַזש פֿערלאָרען געגאַנגען, און ממילא האָט ער אויפֿגעהערט זיין אַ ערציהונגס־גורם. דאָס ביסעל וואָס דער חדר קאָן געבען, ווערט עס אויסגעוועפּט, נאָך איידער דאָס קינד קומט אין בערירונג מיט׳ן לעבען. דער חדר קאָן אויך נישט בעפֿרידיגען די, וואָס זוכען אין איהם פּשוט תּורה־לערנען, ווייל „רבי לא שנה, חיא מנין״ ?

די יודישיסטישע שולע.

די יודישיסטישע שולע, דאָס איז אַ נייע ערשיינונג אויף דער יודישער גאַס. איינגאַנצען עקזיסטירט זי פֿון אָנפֿאַנג מלחמה. אַרויס איז זי אין גאַס מיט קולי־קולות, מיט רעש און שטורם און האָט זיך גלייך אַריינגעוואָרפֿען אין קאַמף, בעזונדערס געגען דער העברעאישער שולע...

צום אָנהויב איז דער יודישיסטישער פּראָגט געווען אַ פּעראיי־

ניגטער פון בירגערליכע עלעמענטען צוזאַמען מיט סאָציאַליסטישע, און דעריבער זענען די ערשטע טריט זייערע געווען מעהר איינגעהאַל־טענע. עס איז אַרויסגעשטעלט געוואָרען דער פּרינציפּ, אַז אַלע למודים זאָלען געלערנט ווערען אין יודיש, נאָר פאַר העברעאיש און תנ״ך זאָל אָפּגעגעבען ווערען 12—15 שעה אַ וואָך.

דאָס איז אייגענטליך געווען אין דער טעאָריע. אין דער פּראַקטיק האָבען די יודישיסטישע לעהרער געטהון אַליץ, כּדי די העברעאישע למודים זאָלען פערקירצט און פערשמעלערט ווערען.

וואָס ווילען אַלזאָ די יודישיסטען ?

די יודישיסטען שטעלען אַרויס פאָלגענדע פּרינציפּען: די שול דאַרף צוגרייטען צום לעבען, די שול דאַרף געבויט ווערען אויף פּעדאַ־גאָגישע יסודות, די שול דאַרף זיין אַ וועלטליכע און לערנען זאָל מען אין איהר אויף דער מוטער־שפּראַך.

אייגענטליך, ווען מען נעהמט די אַלע הגהות אין אַלגעמיינעם, קאָן מען צו זיי קיין טענות נישט האָבען. דאָס זענען אמת׳ן, וואָס זענען אָנגענומען געוואָרען אין דער ציוויליזירטער וועלט.

עס לוינט אָבער אַ ביסעל טיפער אַריינטראַכטען זיך אין זיי, אַ בי־סעל אויפדעקען זייער אינהאַלט בנוגע צו אונזערע לעבענס־תנאים און דאַן זעהען מיר פאַר זיך אַ גאַניץ אַנדער בילד.

בכלל האָט אונזער משכּילישע אינטעליגענץ אַן׳אייביגען אָרגאַ־נישען פעהלער. געהמענדיג פון דער פרעמד געוויסע הגהות, טראָגט זי זיי אַריין צו זיך ממש ווי זיי שטעהען און געהען. עס אַרט איהר נישט, אַז די היימישע תנאים זענען אַ ביסעל אַנדערש ווי יענע, פון וואַנען מען האָט זיי, די הגהות, אַריבערגעבראַכט, עס אַרט איהר נישט, וואָס די היימישע סביבה פאָדערט אַ ספּעציעלע בעהאַנדלונג און ספּעציעלע, בעזונדערע רעצעפּטען. ניין, דאָס געהט איהר לחלוטין נישט אָן. זי האָט פאַר זיך אַ גרייטען פּסוק און גענוג.

דאָס איז געשעהן מיט די אַלע לאָזונגען, וועלכע עס זענען אַריינ־געטראָגען געוואָרען אין דער יודישער גאַס, דורך דעם נייעם סאָרט משכּילים און דאָס איז געשעהן אויך מיט זיי אין דער פראַגע פון שול־בויאונג.

עס איז, דאַכט זיך, קלאָר, אַז די שולע דאַרף געבויט ווערען אויף פעדאַגאָגישע יסודות. ווער קאָן אין דעם לייקענען? אָבער צי הייסט דען די פעדאַגאָגיק בעזייטיגען פון שול־לעבען אוצרות פון פאָלקס־קולטור? איז דען די פעדאַגאָגיק אַ תורה, וואָס איז אָבגעריסען פון לעבען, וואָס פאָדערט, אַז דאָס לעבען זאָל זיך צו איהר צופאַסען? דאַכט זיך, אַז לאָגיש און פּראַקטיש, *בעדינט די פעדאַגאָגיק די נאַציאָנאַלע און געזעלשאַפטליכע אינטערעסען און נישט פערקעהרט*. די יודישיסטען האָבען פון פעדאַגאָגיק געמאַכט עפּעס אַ מין אָבגאָט, צו וועלכען מען טאָר זיך נישט צורירען. לויט זייער פעדאַגאָגיק טאָר אַ יודיש קינד קיין העברעאיש נישט לערנען. פאַרוואָס? ווייל דאָס איז „אַ פרעמדע, אָבגעשטאָרבענע שפּראַך“, אַזוי ווי לאַטיין און גריכיש. די טויטע שפּראַכען זענען אויסגעשלאָסען געוואָרען פון דער רעפאָרמירטער אייראָפּעאישער שול, דאַרום דאַרף העברעאיש אויסגעשלאָסען ווערען פון דער יודישער שול. די אַנאַלאָגיע איז געמאַכט געוואָרען, דער טויט־אורטייל איז אונטערגעשריבען, און די האַנד טרוט אפילו נישט אַ ציטער. מען איז דאָך „וויסענשאַפטלער“, די וויסענשאַפט הייסט אַזוי, און אונזערע יודישיסטען מיט זייער זעלטענעם דרך ארץ פאַר דער וויסענשאַפט, בויגען, כידוע, פאַר איהר דעם קאָפּ נידעריג...

די שול דאַרף צוגרייטען צום לעבען. דאָס איז, דאַכט זיך, אויך אַן אָנגענומענער אמת. אָבער דאָ מאַכען די יודישיסטען אַ שטיקעלע זייף, און מען מוז מודה זיין, אַז דאָס איז נישט בכונה, נאָר, פשוט, צוליעב אונוויסענהייט.

זיי זאָגען, אַז די שולע גרייט צום לעבען. דאָס איז אָבער נישט ריכטיג. די שולע גרייט צו צו אַ פּראָפעסיע אין לעבען. און דאָס איז אַ געוואַלדיגער אונטערשיעד. די שול, לויט דעם בעגריף פון די יודישיסטען, איז אַ וועלטליכע, אַנ׳אוטיליטאַרע, (אַ תכלית׳דיגע), זי שטרעבט געבען דעם מענשען אַ שטיקעל פּראָפעסיע, זי וויל איהם אַ ביסעל פערגרינגערן דאָס לעבען דורך דעם, וואָס זי מאַכט איהם „גראַמאָטנע“, זי גיט איהם די יסודות פון בילדונג, אַ מעגליכקייט צו פערנעהמען אַ געוויסע שטעלע אין לעבען. אָבער דאָס איז דאָך דער

מינימום. דאָס לעבען איז פיל טיעפער און ברייטער ווי די יודישיסטישע שול־טעאָרעטיקער ווילען דאָס; דאָס לעבען איז אַ ים פון איבערלעבונגען. אין לעבען זענען פאַראַן עליות און ירידות, צער און פרייד, דאגה און שמחה. דאָס נשמה־לעבען איז אַ פּרוּזענדער ים. בערוהיגען דעם ים קאָן מען בשום אופן נישט מיט דעם ביסעל אַריטמעטיק און געאָגראַפיע, שטילען איהם איז לחלוטין אונמעגליך מיט די ידיעות, וואָס די היינטיגע שול גיט. און עס קאָן זיין, אַז אַ קאַפּיטעל תנ"ך, אָדער עטליכע קאַפּיטלעך תהלים מיט'ן יודישען נגון, וועלען יאָ בערוהיגען און פערהיילען די טיעפע וואונדען, וואָס דער מענש בעקומט אָפּטמאָל פון דעם לעבען... די כתבי הקודש, די העברעאישע שפּראַך, די אגדה, די שפּעטערדיגע העברעאישע ליטעראַטור — זיי שאַפען דעם נויטיגען גייסטיגען באַנאַזש, וואָס מאַכט רייכער דאָס לעבען און פערשענערט עס, וואָס פערברייטערט דעם האָריזאָנט, שטאַרקט דעם מוט און מאַכט דעם מענשען פעסטער אין זיין גייסטיגער „מלחמת־הקיום".

די יודישיסטען שטעלען אַרויס אַ הנחה, אַז די שולע דאַרף זיין געבויט אויפ'ן יסוד פון דער מוטערשפּראַך. אין גרונד און בכלל איז עס, געוויס, אַ ריכטיגער געדאַנק. קלייבט מען זיך אָבער אַ ביסעל ערנסטער פונאַנדער אין אונזערע ספּעציעלע לעבענס־בעדינגונגען, ווערט די זאַך נישט אַזוי פשוט.

מיר רעדען שוין נישט וועגען דעם, אַז די „מוטער־שפּראַך" איז ביי יודען נישט אומעטום איינע און די זעלבע. אין פערשידענע לענדער האָבען יודען בעזונדערע „יודישע מוטער־שפּראַכען" (שפּאַניאָליש, אַראַביש, פּערסיש, טאַטאַריש א. אַ. וו.). נאָר אפילו אין די לענדער, וואו יודען רעדען „יודיש", איז דאָס איינפידרען פון „יודיש" אַלס אַנ'אונטערריכטס־שפּראַך נישט תמיד פון די נאַטירליכע זאַכען. לערנען יודישע קינדער אויף „יודיש" הייסט שוין אין אַ געוויסער מאָס געהן געגען דעם לעבענס־שטראָם. פאַר אַ גרויסער מענגע יודישע קינדער איז שוין היינטיגע צייטען „יודיש" נישט קיין מוטער־שפּראַך, נאָר אַ „באָבע־שפּראַך". כמעט פון טאָג צו טאָג ווערט אַליץ גרעסער און גרעסער אין אַלע לענדער די צאָהל יודען, בעזונדערס יודישע קינדער, וואָס געהען איבער צו דער לאַנדס־שפּראַך. ביי אונז אין פּוילען קען „יודיש" בשום

אופן ניט בײַשטעהן אין קאַמף מיט דער פּױלישער שפּראַך, װאָס דרינגט אַרײַן אַלץ מעהר אפילו אין אַזעלכע יודישע קרײַזען, װאו מען האָט נאָך ביז דער לעצטער צײַט נישט געהאַט קײן שום בעגריף פון אַ פרעמדער שפּראַך. „יודיש“ האָט נישט אין זיך די טיעפע היסטאָרישע טראַדיציע, דעם צוזאַמענבונד מיט די װאָרצלען פון דער פאָלקס־נשמה, אַז ס'זאָל קענען װערען אַ כלי־זײַן אין דער מלחמה מיט דעם גײַסט פון דער אַרומיגער סביבה.

װען די יודישיסטען װאָלטען נישט געװען אַזעלכע דאָגמאַטיקער, װען זײ װאָלטען נישט צוגעגאַנגען צום יודישען לעבען מיט זײערע פאָר־אױסגעזעצטע כללים, מיט זײער פריהער בעשטימטען אַרשין, װאָלטען זײ צוגעקומען צו גאַנץ אַנדערע מסקנות. זײ װאָלטען דאַן פערשטאַנען, אַז די שולע, פאַר װעלכער זײ פרעדיגען און װילען זי אײַנפלאַנצען אין יודישען לעבען, איז אַ לחלוטין פרעמדע שולע, אַז זי איז אין תוך נישט יודיש, אַז מיט דעם יודישען גײַסט איז זי פערבונדען נאָר מיט אַ קלײניגקען, דינענקען פאָדעם, װאָס איז יעדע מינוט גרײט זיך איבער־צורײַסען.

אױב די יודישיסטישע שולע פערנעהמט נאָך יעצט אַ שטיקעל פלאַץ אין יודישען לעבען איז דאָס דערפאַר, װײַל די יודישע געזעל־שאַפט, װעלכע געהט איבער ביסלעכװײַז פון דעם חדר צו דער װעלט־ליכער שולע, געפינט נאָך נישט דעם ריכטיגען אַדרעס פון זײַן אײגענער שולע, און פערבלאָנדזעט טײלװײַז אין דער פאַלסיפיצירטער שולע, װאָס האָט פרעטענזיעס אױף דעם נאָמען און אױף דער ראָלע פון אַ יודישער פאָלקס־שולע.

די העברעאישע שולע.

די גרינדער און אָנהענגער פון דער העברעאישער שולע האַלטען קודם־כל, אַז דאָס יודישע פאָלק האָט אין זײַן לאַנגען היסטאָרישען װעג, אין אַלע צײַטען און אין אַלע תקופות, ג ע ש אַ פ ע ן, און זײַן שאַפען האָט זיך אױסגעדריקט אין ריעזיגע װערק, אין די װערק פון דער קלאַ־סישער העברעאישער ליטעראַטור.

אַ גוואַלדיגע נאַציאָנאַלע ירושה ווערט איבערגעגעבען פון דור צו דור, און יעדער דור, וואָס נעהמט זי איבער, בעקומט פאַר זיך אַ גרויסע גייסטיגע שפייז. בערייכערענדיג זי מיט נייע אוצרות, גיבט ער זי איבער דעם וויַטערדיגען דור, און אָט אַזוי ציהט זיך די גאָלדענע קייט פון דער יודישער היסטאָרישער קולטור.

די קלאַסישע ווערק פון אונזער ליטעראַטור זענען לוחות, אויף וועלכע עס זענען אויסגעקריצט געוואָרען אייביגע אמת׳ן, וואָס האָבען די אויגען געשטאָכען דער אַלטער אָפגעשטאַנענער וועלט מיט זייערע פייערדיגע אותיות, און וואָס זענען אַ סימבאָל פון אייביגען זוכען, פון אייביגען שטרעבען, פון אייביגער אונצופרידענהייט און אומרוה. זיי זענען אונזער עמוד האש, וואָס ווייזט אונז דעם וועג צו אַבסאָלוטער גערעכטיגקייט און צו אייביגע אמת׳ן, אין זיי האָט זיך פערקערפערט די עלית־נשמה פונ׳ם אידישען פאָלק, און אַלס אַזעלכע דאַרפען זיי אַוועקגעלעגט ווערען אַלס יסוד אין אונזער נאַציאָנאַלער, העברעאישער שולע.

צי קאָן מען באמת אַזאַ שולע אָנרופען „אַנטיפעדאַגאָגיש”? די אמת׳ע פעדאַגאָגיק איז די, וועלכע נעהמט־אָן אַלע מיטלען, כדי אַריינצודרינגען טיעף אין דעם קינדס נשמה, און אַריינטראָגען אין זיין אינערליכער וועלט שטאַרקע און טיעפע איינדריקען.

די פעדאַגאָגיק פון די יודישיסטען איז אַ צו־פלאַכע. זיי האַלטען, אַז דעם קינדס נשמה איז אַנ׳אָפענער בוך, אין וועלכען מען קען אויס־קריצען און אַריינשרייבען וואָס מען וויל. זיי פערגעסען, אַז דער גרעסטער טייל פון דעם מענשען׳ס נשמה בעשטעהט פון אונבעוואוסטע, „בלא־יודעים׳דיגע” מאָמענטען, אַז עס זענען אין איהר פאַרבאָרגען טויזענדער אינטימע זכרונות, וואָס ווילען אויפגעוועקט ווערען, אָהן אַ צאָהל געפיהלען, שטרעבונגען און נייגונגען, וואָס דאָרשטען ענטפלעקט צו ווערען. און אָט די אונענדליכע ספערען פון דעם אינטימען לעבען נויטיגען זיך אין עטוואָס גרויסעם, שטאַרקעם, רייכעם. מען קאָן די אויבערשטע טיילען פון דער נשמה, אויב עס איז ערלויבט זיך אַזוי אויסצודריקען, בעפרידיגען מיט אַ „קאָפּ־וויסענשאַפט”, מיט אַ ביסעל לעבענס־ערפאַהרונג; עס איז נישט אַזוי שווער אָנצוזעטיגען דאָס אָפענע,

קלאָרע בעוואוסטזיין; מען קאָן אָבער נישט בעפרידיגען מיט דערזועלבער שפּיַיז די טיפערע און איידעלערע שיכטען פון דער מענשליכער נשמה. יענע פאָדערען גאָר אַנ׳אַנדער שפּיַיז, און פאַר אונז, יודען, איז נישטאָ קיין בעסערע שפּיַיז, ווי די געדאַנקען און געפיהלען, וואָס אונזער פאָלק האָט דורכגעפיהלט.

צו פערמאָגען מיר אַ בעסערען מאַטעריאַל, וואָס זאָל זיין אימשטאַנד אויפצוּוועקען די פערבאָרגענע, דורות־לאַנג אָנגעזאַמעלטע גייסטיגע קרעפטען, וואָס דרימלען אין אונז, ווי דער תנ״ך? צו קען אונז און אונזערע קינדער אויפהויבען צו דער העכסטער מדרגה פון מענשליכען עקסטאַז, פון התרוממות־הנפש, פון היייליגען צאָרן געגען זיך אַליין און גענען אַלעם בייזע, וואָס ס׳איז נאָר פאַרהאַן אויף דער וועלט, ווי אונזערע „ספרי־הנביאים“? צו קענען און דאַרפען מיר, פון דער אַנדערער זייט, ערלויבען, זיך צו בעגנוגען מיט אַ איבערזעצונג אָדער אַ „איבערדיכטונג“ פון תנ״ך אויף איין אַנדער שפּראַך, און מותר־זיין אויף זיינע ווירטיגסטע עלעמענטען, וואָס מוזען פערלוירען ווערען אפילו אין דער בעסטער, געלונגענסטער, געניאַלסטער איבער־זעצונג, און וואָס זיי פערנעהמען אפשר דעם גרעסטען און דעם טיעפ־סטען אָרט אין אונזער פאָלקס־נשמה?

אויף די אַלע פראַגען פערטראַכטען זיך נישט די פרעדיגער פון דער יודישיסטישער שולע. מען זאָל זיי הערען, וואָלט מען געקענט מיינען, אַז עס האַנדעלט זיך דאָ וועגען אַ פאָלק, וואָס הויבט ערשט יעצט אָן זיין היסטאָרישע לעבען, וואָס האָט נישט קיין קולטורעלען נעכטען, און וואָס מען דאַרף איהם יעצט האָטש צונויפשטיקעווען אַ ביסעל קולטור, ביז עס וועט זיך שטעלען אויף די אייגענע פיס...

זיך אָבזאָגען פון דער העברעאישער שפּראַך, פון דער שפּראַך פון תנ״ך און פון די אָריגינעלסטע שעפּפונגען פונ׳ם אידישען פאָלק – הייסט זיך אָבזאָגען פון אונזער געשיכטע, פון אונזער נאַציאָנאַלען „איך“, פון אונזער קולטורלער ירושה.

דאָס יודישע פאָלק האָט אין פערלויף פון טויזענדער יאָהרען, ביי די גרעסטע אומגליקען, אָבגעהיט די העברעאישע שפּראַך, זי זאָל נישט פערגעסען ווערען, און איהר קראַפט זאָל נישט אָבגעשוואַכט

ווערען. יעצט, ווען דאָס פאָלק געהט־איבער צו אַ נייעם לעבען, ווען עס קריגט נייע מעגליכקייטען פון נאַציאָנאַלען שאַפען, הויבט זיך עס אָן צו נויטיגען אין דעם, אַז די שפּראַך, וואָס איז ביז אַהער געווען נאָר אַ ספרים־שפּראַך, זאָל ווערען די שפּראַך פון דעם לעבען.

די פּעדאַגאָגיק וועט אָבזוכען די נויטיגע מיטלען, ווי דאָס דורכצופיהרען און זי וועט מקיים זיין דאָס, וואָס עס ווערט פון איהר געפאָדערט.

און לעבערליך איז, אַז מען קומט צו אַזעלכע גרויסע ענינים מיט אַ קרעמערישער מאָס, מיט בעגריפען פון שווער און גרינג, לויט דעם „בעלי־בתי׳שען״ פערשטאַנד. אויף די דאָזיגע „חשבונות״ פון שווערער און גרינגער וואָלט מען געקאָנט ענטפערן מיט די ווערטער פון יענעם ירושלים׳ער יונגעלע, וואָס האָט אויף דער פראַגע פון רבי יהושע, וועלכער וועג איז נעהנטער צו ירושלים, געענטפערט: „איינער איז אַ נאָהנטער און אַ ווייטער, דער אַנדערער איז אַ ווייטער און אַ נאָהנטער. די נאָהנטע וועגען פון די אידישיסטען פיהרען נישט „קיין ירושלים״, און ממילא נישט צו דער פאָלקס־גאולה...

אין דער דאָזיגער פראַגע דאַרף מען זיך רעכענען נאָך מיט אַ וויכטיגען מאָמענט, וואָס האָט אויך אַ גרויסע פּעדאַגאָגישע בעדייטונג. די לעצטע עטליכע צעהנדליג יאָהרען האָט דאָס פאָלק גענומען אין זיינע הענד דעם ענין פון פערווירקליכען דעם אייביגען חלום און די אייביגע שטרעבונג פון׳ם יודישען פאָלק צו זיין נאַציאָנאַלער גאולה. אַ פיבערהאַפטע אַרבייט ווערט דורכגעפיהרט אין פאָלק פאַר דער יודישער אויפלעבונג אין ארץ־ישראל. גרויסע מחנות פון חלוצים אויף דעם געביט פון פאָלקס־אויפלעבונג זענען אַרויס פון די ברייטע מאַסען, און די דאָזיגע מַחנות וואַקסען פון טאָג צו טאָג. די יונגסטע, די שענסטע און די געזונדסטע פון פאָלק שטעלען זיך אין די ערשטע רייהען. אָהן אַ אויסערליכען הרוק, אָהן אַ צוואַנגס־מאָבּיליזאַציע קומען די קינדער פון גרויסען, ליידענדען פאָלק און מיט שוויים און בלוט בענעצען זיי די פעלדער פון אונזער לאַנד. דער רוח הקדש פון דער גרויסער פאָלקס־נשמה, וואָס שטרעבט צו דעם, אַז עס זאָל אויפגעבויט ווערען אַ „ירושלים של מעלה״, אַ ירושלים, אין וועלכער עס זאָלען אין לעבען פערקערפערט ווערען די גרעסטע און שענסטע אידעען פון די נביאים, רופט די

בעסטע פון פאָלק און ערוועקט אין זיי דעם שטאַרקען גייסט צו אויפלעבונג אויף אַלע געביעטען פון קולטור און לעבען.

די פראַגע פון „קבוץ-גליות" הויבט-אָן צו ווערען אַ רעאַלע לעבענס-פראַגע, און צוזאַמען מיט איהר בעקומט אַ בעזונדער בעדייטונג די פראַגע פון דער אויפלעבונג פון דער העברעאישער שפּראַך. די בעסטע פון דעם פאָלק האָבען נאָך צוריק מיט פערציג יאָהר פערשטאַנען און דערפיהלט, אַז מיר דאַרפען זיך בעפרייען נישט נאָר פון אונזער פיזישען, נאָר אויך פון אונזער גייסטיגען „גלות", אַז מיר דאַרפען זיך אומקעהרען אין אונזער גייסטיגען „אַהיים". בן-יהודה, דער ערשטער יוד אין אונזער תקופה, וואָס האָט איינגעפיהרט העברעאיש אַלס אַ לעבעדיגע שפּראַך אין קרייז פון זיין פאַמיליע, האָט געוויזען דעם ערשטען ביישפּיעל, און פון טאָג צו טאָג האָבען אָנגעהויבען צו וואַקסען אין ארץ-ישראל די צאָהל פאַמיליען, וואָס פיהרען-איין ביי זיך העברעאיש אַלס אַ אומגאַנגס-שפּראַך.

דאָס, וואָס עס קומט-פאָר אין ארץ-ישראל, האָט שוין אין אַ בעדייטענדער מאָס מַשפּיע-געווען אויך אויף די גלות-לענדער, וואו העברעאיש הערט-אויף צו זיין נאָר די שפּראַך פון דער פערגאַנגענהייט, וואו זי הויבט שוין אָן צו שפּיעלען אַ ראָליע פון אַ געגענוואַרטס-שפּראַך, און וואו אַלע יודען, וואָס ווילען פערבינדען זייער לעבען מיט דער יודישער צוקונפט, מוזען אַריינגעצויגען ווערען אין פּראָצעס פון דעם העברעאישען קולטור-לעבען.

די פּעדאַגאָגיק מוז זיך רעכענען מיט פאַקטען, מיט דער ווירקליכקייט. נאָר פאַקטען און ווירקליכקייט דאַרף מען פערשטעהן אַביסעלע ברייטער, ווי די יודישיסטען פערשטעהען עס. די היסטאָרישע זכרונות, וואָס זענען פערבונדען ביי יודען מיט דער העברעאישער שפּראַך, די ראָלע פון אונזער נאַציאָנאַלער שפּראַך אין אַלע תקופות פון אונזער היסטאָרישען לעבען, די שטאַרקע ענטוויקלונג פון דער מאָדערנער העברעאישער ליטעראַטור במשך פון די לעצטע צעהנדליגער יאָהרען, דאָס שטענדיגע וואַקסען פון דער צאָהל יודען, און בעזונדערס יונגע יודען, וואָס הויבען זיך אָן צו בענוצען מיט העברעאיש אַלס מיט אַ לעבעדיגער שפּראַך אין זייער טאָג-טעגליכען לעבען, די אויפלעבונג פון

העברעאיש אין נייעם ישוב אין ארץ־ישראל, מיט וועלכען עס זענען ביים פאָלק פערבונדען אַזויפיעל האָפנונגען און פערספעקטיווען — דאָס זענען אַלץ פאַקטען, ערשיינונגען פון יודישער ווירקליכקייט, מיט וועלכע די פעדאַגאָגיק מוז זיך רעכענען, אויב זי וויל נישט ווערן אָבגעריסען פון דעם, וואָס עס טוט זיך נישט נאָר אויף דעם אויבערשטען שטח, נאָר אויך אין די טיפענישען פון דעם פאָלקס־לעבען. די יודישע פעדאַגאָגיק מוז זיך אָריענטירען אויף דער העברעאישער שולע.

די העברעאישע שולע, ווי אַלע אייראָפּעאישע שולען, רעאַגירט, זעלבסטפערשטענדליך, אויף אַלע ערשיינונגען פון דער סביבה און פון דער נאַטור, און דאַרום ווערען די אַלגעמיינע למודים די נויטיגסטע עלעמענטען אין איהר. אַלץ, וואָס האָט אַ שייכות צו דער אַלגעמיינער קולטור האָט אויך אַ שייכות צו דער העברעאישער שולע.

עס קאָן נישט זיין ביי היינטיגען טאָג קיין קולטורעלער מענש, וועלכער זאָל נישט האָבען געלערנט און פערשטאַנען קיין נאַטור־וויסענשאַפט, קיין מאַטעמאַטיק, קיין קולטור־געשיכטע א. ד. ג., דאָס זענען אַלץ עיקרים אין דער נייער העברעאישער שולע, אָבער די העברעאישע שולע גיט צו, **אַז דאָס אַלץ מוז און דאַרף געלערנט ווערען אין העברעאיש.**

פערשטעהט זיך, אַז דער ענין פון גרינג און שווער געהט נישט אַריין אין אונזער חשבון, ווייל מיר האָבען, ווי איך האָב שוין געזאָגט, טיפערע פסיכאָלאָגישע מאָטיווען, וועלכע בערעכטיגען אונזערע שטרעבונגען אין דעם פאַל. די, וואָס מיינען, אַז תנ"ך קאָן מען יאָ לערנען אין העברעאיש און אַריטמעטיק, אָדער נאַטור־וויסענשאַפט נישט, האָבען אַ ווילדען טעות: גראַדע תנ"ך האָט צו טהון מיט געדאַנקען פון הפשטה און דעריבער איז דאָס שווערער פון אַריטמעטיק און נאַטור־וויסענשאַפט, וואָס זענען געבויט אויף רעאַלע בעגריפען.

דאָס שטרעבען צו גאַנצקייט, צו איינינקייט, צו בעפרייאונג פון אונזער צובראָכענקייט און האַלבקייט — דאָס מאַכט שטאַרק דאָס גאַנצע פאָלק, דאָס גלייבט אויס דעם רוקען פון גאַנצען יודישען המון, און דאָס דאַרף און קאָן גאַנץ מאַכען און פערריכטען אונזער שול, די יודישיסטען שטרעבען אויך צו גאַנצקייט, צו איינהייטליכקייט, דאָס איז אָבער אַ גאַנצ־

שפּייז די יודישע המונים, און פון וועלכע זיי האָבען זיך יעצט אויך נישט אָבגעזאָגט.

די העבּרעאישע שולע, וועלכע איז אליין בעגייסטערט פון די שענקייט און ערהאבענהייט פון דער אגדה, פון דעם אייביג ריינעם קוואל פון ליכטיגקייט, וועלכען די אגדה פערמאָגט, טראָגט זי אריין אין דער שולע, שטעלט זי אוועק אויף פעדאגאָגישע יסודות און פּאסט זי צו צום קינדערס פאָדערונגען און צום קינדערס פּסיכאָלאָגיע.

עס איז דאָ נאָך אַ וויכטיגע פראַגע אין דער יודישער שולע, וועלכע איז ביי די יודישיסטען אָבגעפּסק׳ענט געוואָרען לחומרא, דאָס איז די אַזוי גערופענע רעליגיעזע פראַגע. די דאָזיגע פראַגע דאַרף מען בעטראַכטען אין תוך אַריין און זיך פונאַנדערקלייבען אין אַלע איהרע פּרטים, וואָס זענען נוגע דעם יודישען לעבען און דער יודישער ערציהונג.

די יודישיסטען זענען זיך אין אַלע יודישע פראַגען נוהג: „לתרגם פסוק כצורתו״ און אין דער רעליגיעזער פראַגע האָבען זיי עס געטהון נאָך מיט מעהר פּשטות.

אין דער אייראָפּעאישער וועלט איז דאָ אַ לאָזונג: פּערוועלטליכען די שולע. די רעליגיעזע ערציהונג איז אַ פּריוואַטע זאַך, ווייל די שולע דאַרף זיין פאַר אַלעמען, סיי פאַר פרומע און סיי פאַר נישט־פרומע. רעליגיעזע ערציהונג טאָר פאַר קיינעם נישט זיין קיין חוב. רעליגיע — אַ פּרייע, אינערליך געפיהל.

דאָס זענען זעהר ריכטיגע און אמת׳ע געדאַנקען, וועלכע דאַרפען זיין גילטיג אויך ביי אונז. נאָר דאָך איז דאָס נישט אינגאַנצען אַזוי. עס האַנדעלט זיך ביי אונז נישט וועגען רעליגיעזע מעשים, נאָר וועגען אַזוי גערופענע „רעליגיעזע למודים״. און דאָ מוז פעסטגעשטעלט ווערען אַ היסטאָרישער אמת, אַז די יודישע שולע, ד״ה, דער חדר, האָט זיך קיינמאָל נישט בעשעפטיגט מיט קיין רעליגיעזע מעשים, ער האָט געדאַט צו טהון נאָר מיט „תורה לערנען״. רעליגיעזע ערציהונג, אין געוועהנליכען זין פון וואָרט, ווי דאַווענען א. ד. ג., דאָס האָט געטהון די פאַמיליע. אדרבה, אַ חדר וואו מען האָט געדאַווענט מיט די קינדער איז געווען אַ עם־הארצישער. די לעצטע יאָהרען, ווען די רעליגיעזע מעשים האָבען אָנגעהויבען צו בעקומען אַ כאַראַקטער פון דאָגמעס, פון

אַרויסבעקומען פון דעם קינד און אַנטפּלעקען אַלע זיינע כחות, סיי זיינע פיזישע און סיי זיינע גייסטיגע; אויב זי וויל אַז די שולע זאָל געבען דעם מאַקסימום וואָס זי קאָן געבען דעם קינד; אויב זי איז דורכגעדרונגען מיט דעם געדאַנק, אַז די קינדער-ערציהונג איז נישט קיין פּריוואַטע זאַך פון עלטערן, נאָר אַ נאַציאָנאַלער פאָלקס-ענין, דאַן דאַרף זי אָנווענדען אַלע איהרע מעגליכקייטען אויף צו קאָנצענטרירען ביי דער שולע די בעסטע פּעדאַגאָגישע קרעפטען, אַזעלכע וואָס שטעלען זיך די שענסטע און העכסטע ציעלען אין דער פאָלקס-ערציהונג, און וועלכע פערמאָגען הויכע פּעדאַגאָגישע אידעאַלען. כדי אַזעלכע קרעפטען זאָלען קומען אין דער העברעאישער שולע, דאַרף דער באָדען זיין צו דעם צוגעגרייט. די געזעלשאַפט דאַרף זאָרגען דערפאַר, אַז אַלע לעבעדיגע כחות, וואָס מיר פערמאָגען און וואָס ווילען זיך געטריי אָפּגעבען מיט ערציהונגס-אַרבייט, זאָלען קענען רוהיג דיענען זייערע אידעאַלען. די יודישע געזעלשאַפט דאַרף דורכגעדרונגען ווערען מיט דעם געדאַנק, אַז מען טאָר נישט מסיח דעת זיין פון דער שולע אויף איין מינוט. יעדער דאַרף זיך און זיין חבר פרעגען: וואָס האָבען מיר שוין אויפגעטהון פאַר דער שולע?

מען דאַרף בעשאַפען די נויטיגע אַטמאָספערע פון געזעלשאַפטליכער סימפּאַטיע און אינטערעס צו דער שולע. נאָר אויף אַזאַ אופן וועלען אונזערע פּעדאַגאָגען האָבען די מעגליכקייט אויפצוהויבען זיך אויף דער נויטיגער הויך און ממילא שאַפען דעם נוצליכען ערציהונגס-אינסטיטוט.

זאָל זיך די געזעלשאַפט ענג גרופּירען אַרום דער שולע, זאָל זי שאַפען פון זיך אַן אידעאַל אָרגאַניזם, וואָס זאָל זיך שטעלען אַלס ציעל די נאַציאָנאַלע, העברעאישע פאָלקס-ערציהונג און די שולע וועט שאַפען וואונדער.

מצות אנשים מלומדה, און די עלטערן האָבען אָנגעהויבען רעדען אַ סך פון תכלית, און מען האָט זיך אַלאָז געטהון מיט אַזאַ אימפעט אין דער אַלגעמיינער שולע, אָט אין דער צייט האָט מען אַראָבגעוואָרפען פון זיך דעם גאַנצען יאָך פון דער תורה, און מען איז געבליבען ביי רעליגיעזע מעשים אָהן דעם גייסט פון רעליגיע. מען האָט געשטעלט די גאַנצע יודישקייט אויף אויסלערנען זיך דאַוונען, אַ ביסעל חומש מיט אַ פּאָר פּסוקים רש״י, מעביר סדרה זיין א. ד. ג. און דער חדר איז באמת געוואָרען, די לעצטע פּאָר צעהנדליגער יאָהר, אַ רעליגיעזער ערציהונגס-אַנשטאַלט, אין געוועהנליכען און געמיינעם זין פון וואָרט. נאָר דער חדר, אַלס אַנ׳ערציהונגס-אַנשטאַלט, איז ווי עס איז שוין געזאָגט געוואָרען, האַלט שוין יעצט ביי זיין אמת׳ער גסיסה. יעצט האַנדעלט זיך וועגען אַ שולע, וואָס זאָל ווערען אַ לעבעדיגער קוואַל פון לעבען און ערציהונג, און פון טיפסטער בעגייסטערונג. אין אַזאַ שולע דאַרפען די אַזוי-גערופענע **רעליגיעזע למודים** פערנעהמען אַ וויכטיגען אָרט.

אין דער שולע דאַרפען אַריינגעטראָגען ווערען די עלעמענטען, וועלכע גיבען אַ מעגליכקייט, בעגייסטערען די גאַנצע לעבעדיגע נשמה פון קינד. עס דאַרפען אויסגענוצט ווערען אַלע וועגען, דורך וועלכע מען קאָן צוקומען צו די אַלע כחות הנפש, כדי צו פערשטאַרקען זיי און אַריינברענגען, אַזוי אַרום, אין דעם גייסט די נויטיגע התלהבות, און דערוועקען אין איהם דעם שאַפונגס-עקסטאַז.

די יודישע רעליגיעזע למודים זענען, לויט זייער מהות, נישט נאָר אַ רעליגיעזער עלעמענט, נאָר אויך אַ נאַציאָנאַלער, און מיט דעם שיידען זיך אָב די למודים אין דער יודישער שולע פון די רעליגיעזע למודים אין דער אַלגעמיינער אייראָפּעאישער שולע.

מיר האָבען שוין גערעדט וועגען תנ״ך, וועלכער ווערט ביי אונזערע „פּראָגרעסיסטען“ פּעררעכענט פאַר אַ רעליגיעזען למוד. מיר האָבען שוין אויפגעוויזען, ווי אומגעלומפּערט איז אַזאַ פאָדערונג, בעזייטיגען אַזאַ נאַציאָנאַלען קולטור אוצר, וועלכער פערמאָגט אַלע מעגליכקייטען צו בעריהרען אַלע כחות הנפש פון יודישען קינד, וועלכער צייכענט זיך אַזוי אויס מיט זיין אינהאַלט און פאָרם, אַז עס שאַפט די געזונדע און נאָרמאַלע בעגייסטערונג פאַר׳ן אייביגען אמת, פאַר דער גערעכטיגקייט

און פאַר דער אײַבּיגער מאָראַלישער שענהײַט; מיר האָבען שוין אָנגע־
וויזען אויך אויף די ווײַטערדיגע קולטור־אוצרות פון פאָלקס־שאַפען, ווי
משנה, הלכה און אגדה, וועלכע רופען זיך אויך אָן רעליגיאָנס־למודים,
און וועלכע פערמאָגען אָבער אין זיך גאָטס פונק, צו אָנצונדען די נשמה
פון קינד און געבען איהם, אַזוי אַרום, אַ זין אין לעבען.

ס'איז אמת, אַז פאַר פרומע יודען האָבען די זעלבע אוצרות, כמעט
אַ ריין־רעליגיעזע בעדײַטונג, אָבער צי צוליעב דעם ווערען זיי ש'יין
גע'פסל'ט, אַלס נאַציאָנאַלער קולטור־אוצר?

דאָסזעלבע קען מען זאָגען אויך וועגען די יודישע ימים טובים,
וועלכע דאַרפען פערנעהמען זייער אָרט אין דער יודישער שולע. צי
קאָן מען זיי צוגלײַכען צו די אַלע ימים טובים פון דער קאַטוילישער אין
„פּראַוואָסלאַוונער" קירכע? דאָרטען זענען אַלע ימים טובים
אויסשליסליך רעליגיעזע, און בײַ אונז זענען זיי הויפּט־
זעכליך נאַציאָנאַלע, אַלגעמיין־מענשליכע אין אַ
נאַציאָנאַלער פאָרם.

בעטראַכטענדיג אַלע אונזערע ימים טובים, געפינען מיר נישט אַזאַ,
וועלכען מיר זאָלען נישט פערשטעהן און בעגרײַפען אויך יעצט.

דער גרויסער יודישער יום טוב פסח, איז אַ בעפרײַאונגס־ און אַ
פריהלינגס־יום טוב. דער יום טוב קאָן בעגײַסטערן אפילו נישט קײַן
יודען, ווײַל אויב אַ היסטאָרישער רעוואָלוציאָנס־יום־טוב קאָן בעגײַסטערן
אַלע פרײַגעשטימטע מענשען פון אַלע לענדער און נאַציעס, דאַרף אַ
נאַציאָנאַלער בעפרײַאונגס־יום־טוב בעגײַסטערן אַלעמען און אַרויסרופען
דעם געהעריגען דרך ארץ צו איהם פון אַלעמען, בפרט פון די קינדער
פון דעם פאָלק, וואָס האָט דעם יום־טוב אײַנגעפיהרט. אַנ'אינוועניגסטען
שטאָלץ קאָן אַרויסרופען דער פאַקט אַליין, וואָס טויזענדער יאָהרען,
ווערט אַ פאָלק בעגײַסטערט פון אַ בעפרײַאונגס־יום־טוב, דאָס האָט אַ
מעגליכקײַט צו געבען שפּײַז דעם וואַקסענדען דור אין אַלע צײַטען און
אַלע שיכטען פון פאָלק, בעזונדערס יענע, וועלכע הערען נישט אויף
צו הלומ'ן וועגען בעפרײַאונג פון דער גאַנצער מענשהײַט פון איהר אַל־
געמײַנער קנעכטשאַפט.

און שבועות? איז דען דאָס נישט קײַן אַלגעמיין־מענשליכער יום־

טוב? אַ פאָלק פייערט יאָהר איין יאָהר אויס אַ טאָג פון מתן תורה, אַ טאָג פון קולטור. איז דען דאָס אַ קנאַפּע שפּיז פאַר׳ן קולטור-מענשען פון היינטיגער צייט?

נעהמען מיר די איבעריגע ימים-טובים, זענען זיי פערבונדען אָדער מיט אַ נאַציאָנאַלער שמחה אָדער מיט אַ נאַציאָנאַלען טרויער. קאָן מען זיי אַלע צוגלייכען צו די ריין אמונה- און קולט-ימים-טובים פון דער אַרומיגער וועלט?

און געהט מען צו צום סידור, וועלכער איז שוין געוויס אַ רעליגיעזער ספר, און מען בעטראַכט איהם נעהנטער, מוז מען דאָ אויך מודה זיין, אַז ער האָט אַ גרויסע בעדייטונג אויך פאַר יודען, וואָס זענען נישט רעליגיעז אין אַלגעמיינעם זין פון וואָרט. נעהמט, צום ביישפּיעל, אַזאַ אונגעהויער שענע תפלה ווי „ותן בלבנו בינה להבין ולהשכל, לשמוע, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, והאר עינינו בתורתך“ א. אַז. וו.... נאָר גייסט-אָרימע קאָנען נישט נתפעל ווערען פון אַזאַ שענער תפלה. דאָס איז דאָך אַן׳אויסדרוק פון אַ טיעף בענקענדער נשמה נאָך ליכט, נאָך גייסט, נאָך ריינקייט און הייליגקייט. נאָר אויסער דעם, איז דאָך דער סידור אַ היסטאָרישער ספר-הזכרון. לערנענדיג יודישע געשיכטע מוז מען דאָך אָנקומען צו דעם ספר און אָנווייזען, אין וואָס עס האָט זיך אויסגעגאָסען דער יודישער גייסט במשך פון טויזענדער יאָהרען. דער סידור, אָט דער היסטאָרישער דאָקומענט איז דאָך דורכגעזאַפּט מיט בלוט און טרעהרען פון מיליאָנען קדושים פון אונזער פאָלק, וואָס זענען אומגעקומען על קדוש השם אין אונזער לאַנגען גלות-לעבען. צו דעם אַלעם מוז מען, פערשטעהט זיך, האָבען אַן׳איינוועניגסטען געפיהל און דרך-ארץ פאַר דאָס, וואָס איז גרויס און שען.

די דאָזיגע וויכטיגע מאָמענטען ווערען אָבער לחלוטין איגנאָרירט פון די יודישיסטען. דער עיקר איז ביי זיי, אַז עס זאָל אויסגעהאַלטען ווערען דאָס פּראָגראַם, וועלכעס זיי האָבען בוכשטעבליך איבערגעטראָגען פון אַנדערע סביבות, נישט רעכענענדיג זיך מיט די אייגענשאַפטען פון זייער פאָלק.

די העברעאישע שולע, האָט נישט און טאָר נישט האָבען קיין פּאַרטייאישע יאַרליקען. זי, אַלס ערציהונגס-אינסטיטוט, וועלכער וויל און

דארף זיך רעכענען מיט אלע חיונה׳דיגע אוצרות פון פאלק, דארף יעדע זאך אויספארשען ווי עס דארף צו זיין, בעטראכטען דאס אלזייטיג און ערשט דאן ארויסזאגען איהר מיינונג און פערנעהמען איהר בעשטימטע שטעלונג. אז מיר בעטראכטען די פראגע ערנסטער, מוזען מיר קומען צו דער החלטה, אז די אזוי אנגערופענע רעליגיעזע מאמענטען דארפען אריינגעטראגען ווערען אין דער העברעאישער שולע, און צוזאמען מיט די אנדערע אלגעמיינע יסודות וועלען זיי שאפען אט די הארמאנישע אר־גאניזאציע, וואס איז נויטיג, כדי גייסטיג צו בעפרוכפערן דאס יודישע קינד און אזוי ארום מאכען איהם פאר א שטענדיגען זוכער און בעגייסטערטען פארשער אין לעבען.

די שולע אלס קולטור־צענטר.

די העברעאישע שולע, די סינטעזע פון די אלע פאזיטיווע טיילען פון דעם בית־המדרש און חדר מיט די אלגעמיינע קולטור־פאדערונגען פון דער יעצטיגער צייט, נויטיגט זיך אין זעהר וויכטיגע תקונים בנוגע צו איהר ארגאניזאציע.

קודם כל, מוז די יודישע געזעלשאפט דורכגעדרונגען ווערען מיט דעם אלטען יודישען געדאנק, אז א שולע איז נישט נאר פאר קינדער, נאר אויך פאר גרויסע.

אויב די שולע וועט זיין אבגעריסען פון דער פאמיליע, אויב די עלטערן וועלען זיך בעפרייען אינגאנצען פון דעם יאך פון ערציהען זייערע קינדער, וועט די בעסטע שולע געבען זעהר און זעהר קליינע רע־זולטאטען.

נאכמעהר, אויב די עלטערן וועלען זיך אליין נישט שטעלען קיין פאדערונגען פון איינענער השלמה און קולטור, אויב זיי וועלען נישט אברייסען קיין צייט פאר זיך, אדער, ווי ביי יודען הייסט מען דאס, קובע עתים לתורה, זיין, וועט די ערציהונג פון קינד זיין א האלבע. די שולע אליין, אהן דער פאמיליע, קאן נישט בעפרידיגען אלע פאדערונגען פון דער ערציהונג.

נאָך אַ זאַך. יעדעס קינד קאָן זיך ענטוויקלען ווי עס דאַרף צו זיין נאָר דאַן, ווען עס זעהט פאַר זיך גוטע מוסטערן. אויב אַמאָל האָט דאָס גאַנצע פאָלק נאָך זיין וואָכעדיגער אַרבייט, זיך געלאָזען אין בית־המדרש, לערנען אָדער הערען תורה, האָט עס מיט דעם מעהר געווירקט אויף זיינע קינדער, ווי מיט זיינע מוסר־ווערטער. אַ לעבעדיגער ביישפּיעל רופט אַרוים לעבעדיגע נאָכאַהמונג מצד דעם קינד. עס מוז דאַרום ווערען אָבגעפרישט דער אַלטער מנהג, אַז דאָס פאָלק, אַלט און יונג, דאַרף לערנען. און אויב דער בית־המדרש איז געוואָרען בלויז אַ בית־התפלה, אַנ'אָרט נאָר אויף צו דאַווענען, דאַרף זיין אָרט פערנעהמען די שולע. די שולע דאַרף ווערען דער קולטורעלער צענטער פון דער סביבה, די שולע דאַרף עקזיסטירען נישט נאָר פאַר די קינדער, נאָר אויך פאַר זייערע עלטערן.

עס איז ביז יעצט איינגעפיהרט, אַז יעדער קלאַס האָט איין לעהרער. אויב עס זענען דאָ אין אַ שולע עטליכע קלאַסען, זענען דאָ עטליכע לעהרער. דערצו האָט זי נאָך אַ מנהל, וועלכער פיהרט אָן די גאַנצע שולע.

די פּראָגראַמע איז אויסגערעכענט געוואָרען אַזוי, אַז ביז דריי אַ זייגער ענדיגען זיך די למודים. נאָכדעם זענען די לעהרער פריי און נעהמען זיך צו פּריוואַטע לעקציעס, ווייל די שולע אַליין גיט זיי נישט זייער גאַנצע חיונה.

דאָ מוזען ביסלעכווייז אַריינגעטראָגען ווערען תקונים. מען דאַרף אָננעהמען אַלע מיטלען, אַז די לעהרער זאָלען האָבען זייער גאַנצע חיונה פון דער שולע, כדי זיי זאָלען זיך קאָנען בעשעפטיגען, ערשטענס, מיט זייער אייגענער השלמה, וועלכע איז די ערשטע בעדינגונג פאַר דער ריכטיגער השלמה פון דער שולע, צווייטענס, דאַרפען זיי זיך בעשעפטיגען מיט דער אַזוי גערופענער אויסער־שול־בילדונג, סיי מיט קינדער אַזוי אויך מיט דערוואַקסענע. ווען עס וועט זיין ביי יעדער שולע אַ גרופּע פּעדאַגאָגישע כחות, וועלכע וועלען זיך קאָנען אָבגעבען צו אַזאַ אַרבייט, וועלען זיי אָרגאַניזירען די עלטערן פון די שול־קינדער אַרום דער שולע, מיט וועלכער זיי וועלען פיהרען אַ קולטור אַרבייט. עס וועלען איינגעאָרדענט ווערען שטענדיגע און אָפטע פערזאַמלונגען פון עלטערן, אויף וועלכע עס וועלען ווערען בעטראַכט אַלערליי שול־ און ערציהונגס־פראַ־

גען, עס וועלען ווערען אַרומגערעדט די פאַמיליע־אָנגעלעגענהייטען, וואָס האָבען אַ שייכות מיט׳ן קינדס וואַקסען און ערציהונג. עס וועלען איינגעאָרדענט ווערען שטענדיגע און אָפטע ימים־טובים, סיי פאַר קינדער און סיי פאַר ערוואַקסענע, מיט בשותפות׳דיגע כחות פון דער געזעלשאַפט מיט די לעהרער. עס וועט ווערען איינגעאָרדענט ביי דער שולע אַ ביבליאָטעק, סיי פאַר קינדער, סיי פאַר גרויסע, און דאָס וועט אויך דיענען אַלס אַ צוציהונגס קראַפט פון דער אַרומיגער סביבה. עס וועט אַזוי אַרום אַריינגעצויגען ווערען די גאַנצע געזעלשאַפט אין דער קולטור־אַרבייט. מיט איין וואָרט: די קינדער, די עלטערן און די לעהרער דאַרפען זיך גרופירען אַרום דער שולע און ווערען אַ גייסטיגער קאָלעקטיוו, וועלכער שאַפט און ערציהט אי זיך, אי יענעם, און דער דאָזיגער קאָלעקטיוו קען ווערען אַ גרויסער קולטור־פאַקטאָר פאַר דער ברייטערער סביבה, צוציהען צו זיך וואָס מעהר אינטעליגענטע קרעפטען און סתם־יודען, וואָס עס דערוועקט זיך אין זיי דער דורשט נאָך וויסען און נאָך גייסטיגער אַרבייט און לעבען.

דאָס זענען די אַלגעמיינע שטריכען פון דעם נייעם געדאַנק, וועלכער וועט דאַרפען ערנסט בעהאַנדעלט ווערען פון אונזער זייט. די פאָרגעשריטענע כחות פון דער יודישער געזעלשאַפט דאַרפען דאָס פערשטעהן און אָנהויבען ביסלעכווייז צוטרעטען צו אָרגאַניזירען די אינטעליגענטע כחות אַרום דער שולע, און שריט נאָך שריט צוציהען צו זיך די גאַנצע מאַסע.

כדי מען זאָל קענען די אַלע אידעען פערווירקליכען אין לעבען מוזען מיר אָבער אומענדערן אונזער גאַנצע בעציהונג צום ענין פון שולע און קינדער־ערציהונג.

די יודישע געזעלשאַפט דאַרף אָנהויבען פערשטעהן, אַז אונזער גאַנץ לעבען, אונזער צוקונפט אַלס מענשען און יודען הענגט כמעט אינגאַנצען אָב פון דעם, ווי מיר וועלען יעצט אָרגאַניזירען אונזער ערציהונג, וואָס פאַר אַ שולע מיר וועלען שאַפען, וואָס מיר וועלען אין איהר אַריינטראָגען, און וואָס פאַר אַ סביבה מיר וועלען אַרום איהר שאַפען.

און אויב די יודישע געזעלשאַפט וויל, אַז די שולע זאָל ווערען אַנ׳אמת׳ע ערציהונגס־אַנשטאַלט, אויב זי וויל, אַז די שולע זאָל קאָנען